

Estudi d'una casa rural del segle XVIII: cal Calissó (Castellar del Vallès, Vallès Occidental)

Joan Manuel Coll i Riera

Resumen: La excavación arqueológica de esta casa urbana, junto con el estudio de paramentos y distribución de los espacios han permitido documentar la estructura y organización de una casa (3,25 x 14m) construida durante la segunda mitad del siglo XVII. Se han documentado tres fases correspondientes a época moderna (construida durante la segunda mitad del siglo XVII, ampliada a principios del siglo XVIII y reformada de distribución entre 1802 y 1807). Se trata del primer caso de un edificio de época moderna del casco urbano de Castellar del Vallès que ha sido objeto de una excavación y nos muestra la complejidad arquitectónica de este tipo de construcciones, desapercibida sin una intervención arqueológica previa. El estudio de la documentación escrita, en especial del Real Cadastre de 1716, nos confirma el predominio y generalización de este tipo de casas, llegando a ser la vivienda familiar más habitual en el ámbito urbano.

Introducció

La casa de cal Calissó és el primer cas d'un edifici d'època moderna del nucli urbà de Castellar del Vallès que ha estat objecte d'excavació, i ens mostra la complexitat arquitectònica d'aquestes construccions, invisible sense una intervenció arqueològica prèvia del subsòl i dels paraments.

L'estudi de la documentació escrita, en especial del Reial Cadastre de 1716, ens confirma el predomini i la generalització d'aquest tipus de cases durant l'època moderna, que esdevingueren l'habitatge familiar més habitual en l'àmbit urbà.

Situació

La casa de cal Calissó està emplaçada al nucli urbà de Castellar del Vallès (Vallès Occidental). L'habitatge limita al nord amb la Pujada del Calvari (actualment carrer Major), a l'est amb l'inici del carrer del Passeig, al sud amb la finca agrícola de la mateixa casa, limitada pel carrer del Passeig, i a l'oest amb l'edifici dels antics safareigs del poble (actualment Jutjat de Pau).

L'edifici era l'última casa construïda a l'apèndix oest del poble durant els segles XVII-XVIII, i va ser englobada pel creixement del nucli urbà durant el segle XIX, posició que ha conservat fins avui.

Intervenció arqueològica

La planta baixa de la casa va ser objecte d'una intervenció arqueològica, amb caràcter d'urgència, durant el mes de juliol de 2001. Alhora es procedí a aixecar la planimetria de l'edifici (escala 1:20) i a repicar tots els paraments per tal de fer la corresponent lectura estratigràfica dels alçats conservats.

Fases arquitectòniques

La casa presenta quatre grans fases arquitectòniques, caracteritzades pel creixement de l'espai construït. Aquestes etapes constructives són fàcilment reconeixibles per les diferents tècniques constructives emprades en cada moment, així com la seva superposició arquitectònica, i les conseqüents remodelacions de les estructures i dels espais. Així, s'han identificat les següents fases, de les quals ens interessen només les tres primeres:

- A. Casa fundacional (finals segle XVII).
- B. Primera ampliació (segle XVIII).
- C. Segona ampliació (1802-1807).
- D. Tercera ampliació. La fàbrica de gasoses (vers 1930).

La casa fundacional (segona meitat de segle XVII)

El primer edifici construït es correspon amb la caixa d'estructura rectangular d'una "casa de cos" (5,25m x 14m) (UE.1). La casa era orientada amb els extrems curts en direcció nord i sud i els extrems llargs a est i oest. Les parets eren obrades amb pedres de l'entorn sense treballar, amb les cares vistes més o menys regulars, i lligades amb abundant reble de fang, mesclat amb una mica de morter de calç. Tant els exteriors com els interiors eren arrebossats amb fang, si bé les façanes exteriors van rebre una aplicació de morter de calç, més consistent, a més de successives emblanquinades de calç.

La casa constava de dues habitacions a la planta baixa i dues més al primer pis, dividides per una mateixa paret mitgera (UE.3), la qual constituïa la línia de carena de les dues vessants de la teulada original. (làmina 1)

Des de "la planta baixa", l'accés a la casa es realitzava per una porta oberta a la façana est, de dues fulles, i de marc rectangular, amb llinda de fusta per l'interior de la casa. El marc exterior era de totxanes motllurades, que configuraven un arc escarser. Des d'aquesta porta s'accedia a una "cuina", que era il·luminada per una finestra d'una esqueixada, actualment aparedada. En aquesta habitació d'entrada s'hi localitzava el forn de pa, a l'angle nord-oest de la cambra, encara conservat en el moment de la intervenció arqueològica. En aquest racó es documentà un retall angular elaborat al substrat geològic (UE.18), rubefactat i reblert de cendres mesclades amb carbó vegetal, retall que interpretem com el lloc on es trobaria la llar de foc, i probablement la cuina.

Al mig de l'àmbit s'hi documenta una petita cubeta rectangular (UE 14), excavada al substrat geològic, que identifiquem com una cendrera de la cuina. Aquesta era reblerta per un únic estrat, de cendra (UE.15), amb nombrosos fragments de ceràmica i fauna, i en el qual s'hi documentà un ardit de Lluís XIV (1644-1648).

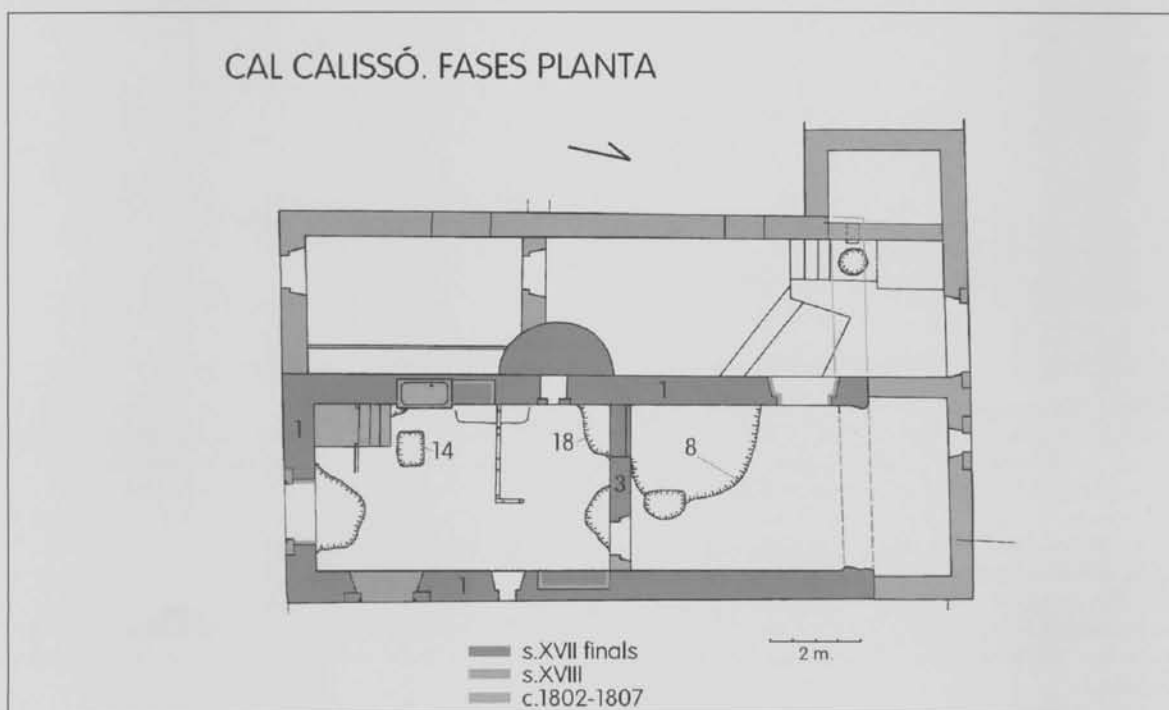
A l'extrem sud de l'entrada s'hi localitzarien les escales d'accés al pis superior, probablement de fusta, i refetes en la tercera fase. A la paret nord de la cambra d'entrada s'hi obria una porta, d'una fulla, amb marc lateral de carreus de tosca i llinda de fusta, que donava pas a la segona habitació de la planta baixa. Aquesta no conservava cap finestra visible, si bé és molt probable que originalment se n'obris una a la paret perimetral nord, aterrada durant l'ampliació de la casa a inicis del segle XIX. Aquesta segona cambra la identifiquem com a "celler", ja que durant l'excavació arqueològica s'hi documentà un retall al substrat geològic, on s'hi identificava la base d'una tina-cup de fusta, amb la seva corresponent boixa.

Tots els paviments originals de la planta baixa no es conservaven, ja que en la tercera fase de reformes de la casa (1802-1807), els terres van ser rebaixats uns 10 cm mitjançant un retall (UE.7), i deixaren descalçades les fonamentacions de la façana est. "El pis" de la casa era elaborat mitjançant un embigat de tronc semidesbastats, disposats paral·lelament, sobre els quals descansaven les llates de fusta i les rajoles de socarrats, sobre els quals s'hi va disposar un paviment de rajoles (15 x 30 cm.), disposades en sardinell. El pis constava, igual que la planta baixa, de dues habitacions. Una gran cambra principal, amb funcions de "sala principal", amb una finestra oberta a la façana est, actualment aparedada, i una finestra oberta a la façana sud, amb dos festejadors de pedra, de factura descuidada. Així mateix constava d'una prestatgeria encastada (o armariet), i una mistera o prestatge encastat, ambdós a la paret oest de l'àmbit. A la paret nord s'hi obria una porta, d'una fulla i d'una esqueixada, amb un brancal lateral de pedra tosca i llinda de fusta, que donava accés a una segona habitació, que identifiquem com el "dormitori" familiar. No conservava cap finestra original, si bé és probable que se n'obris a la façana nord, aterrada durant l'ampliació d'inicis del segle XIX, o bé allà on s'obriren una porta i una finestra nova al mateix moment.

El sostre de la casa era format per un embigat de fusta, sobre el qual es col·locà un entramat de canyes de riera, disposat diagonalment sobre les bigues. Sobre aquest encanyissat s'hi vessà una capa de morter de calç, i a sobre d'aquesta s'hi col·locà una coberta de teules. (làmina 2)

La primera ampliació (segle XVIII)

Durant un moment imprecís del segle XVIII es produí una ampliació de la casa, mitjançant l'adossament d'un segon cos o nau, a la façana oest de casa original. Es doblava així la superfície construïda (Làmina 1).

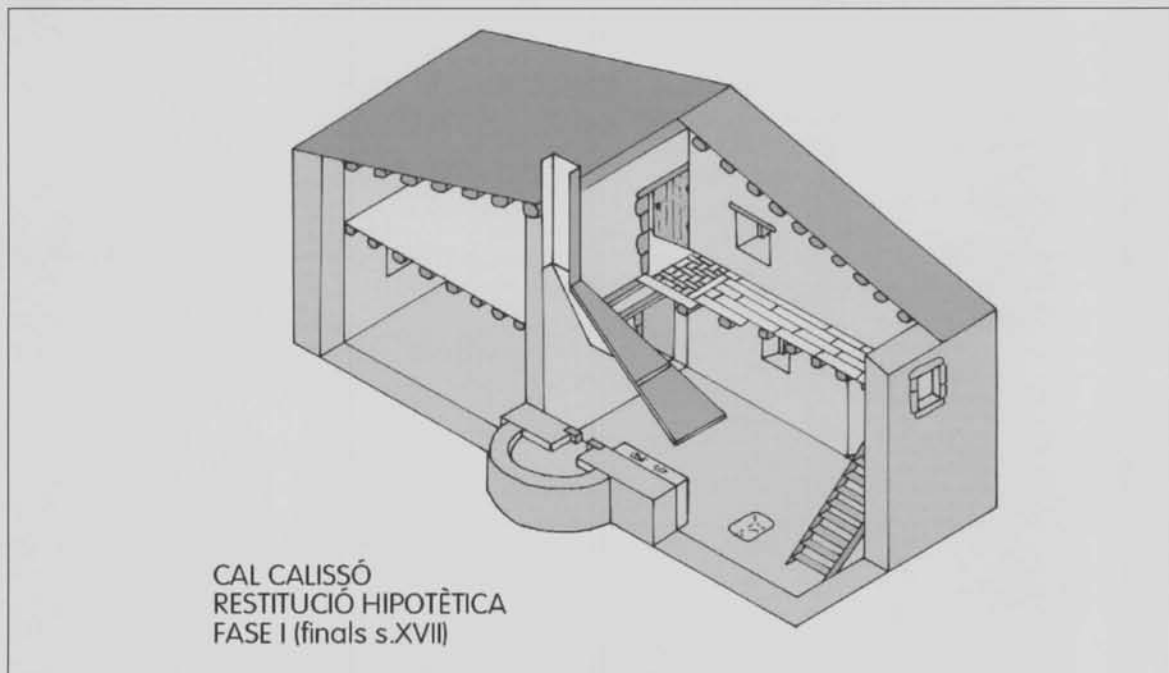
Aquesta ampliació constava originalment de dues cambres a la planta baixa i dues cambres al pis, i també unes golfes al segon pis. La planta baixa era compartimentada amb dues habitacions, mitjançant una paret mitgera recolzada a la caixa exterior del forn de pa, paret en la qual es bastí una porta d'una esqueixada amb reclau, encara conservada, per tal de comunicar els dos àmbits. L'àmbit sud va ser destinat a estable. Es conservava encara tota la menjadora de les bèsties de carregada, adossada a la paret est, tot aprofitant el desnivell natural del terreny entre la casa original i aquesta ampliació. La cambra nord, que posseïa un finestró a la cara oest, ara aparellat, degué ésser destinada segurament a celler, donat que va ser comunicada amb una porta amb el celler de la casa original, si bé això només és una suposició.

Les dues cambres del pis superior eren dividides per la mateixa paret mitgera que la de planta baixa. Aquestes dues habitacions tenien una sola porta d'accés que les comunicava amb la sala de la casa original. L'habitació sud posseïa una única finestra a la paret sud, visible encara en fotografies de principis del segle XX, substituïda per la que actualment es conserva, molt més gran, oberta a la dècada dels anys seixanta del segle XX. L'habitació nord conservava encara, si bé parcialment reformada, una finestra a la paret oest, amb un escó de rajols, i marc rectangular exterior de carreus de pedra tosca.

Així mateix, en aquest moment es construïren les golfes de la casa, per sobre de les dues habitacions del primer pis. Aquestes encara conservaven les escales d'accés, des de la sala de la casa, les quals eren bastides amb rajols i es recolzaven directament sobre la volta del forn de pa. A la paret oest s'hi conservava una gran finestra de rajols, amb arc escarser i portes de fusta de doble batent, característiques de les golfes utilitzades com a pallers a les cases urbanes del poble durant els segles XVIII i XIX.

La segona ampliació

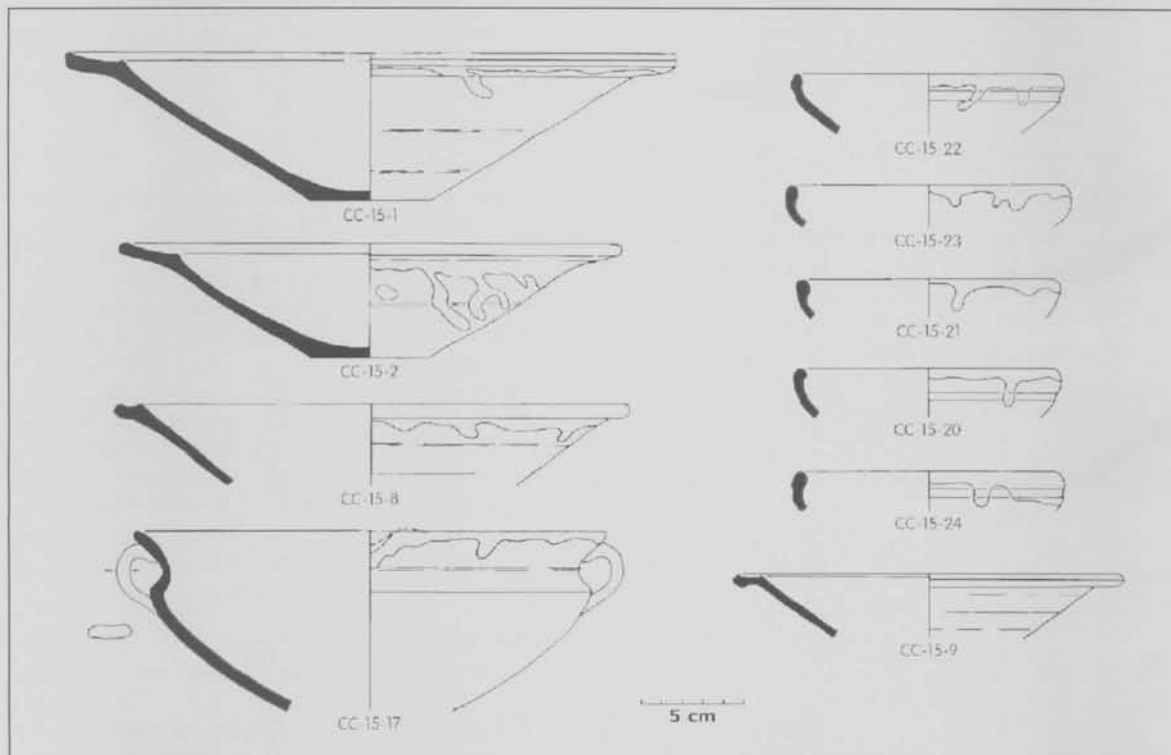
La casa de cal Calissó va ser objecte d'una profunda transformació a inicis del segle XIX, ja que s'han conservat tres rajoles amb grafit a llapis, una amb l'any "1802", i les altres dues, col·locades juntes, amb l'any i el nom de: "1807-Vicens Massaveu". Aquesta reforma consistí a enderrocar tota la façana nord, i construir una nova façana, dos metres més enllà, segurament per alinear la casa al nou carrer obert a inicis del segle XIX, conegut com la baixada del Calvari, posició que ha conservat fins avui dia (Làmina 1).

Aquesta nova ampliació va comportar una nova adaptació dels espais de la planta baixa. Així va ser amortitzada la tina-cup de fusta de la casa original, i l'espai que ocupava va ser terraplenat amb un estrat (UE.10), on es va documentar una moneda de Josep Bonaparte (4 Quartos de Barcelona. 1812), i fou substituïda per un nou cup, d'obra i planta rectangular, construït en un annex fet ex professo, del qual es conservava encara la caixa en bon estat. Aquest sector de la casa sembla haver estat destinat únicament a cellers durant bona part del segle XIX, fins a l'arribada de la fil·loxera l'any 1883. La planta superior de la casa va ser remodelada mitjançant la segregació de l'espai resultant en noves cambres mitjançant envans de rajols. Aquestes cambres, de reduïdes dimensions, anaven arrebossades amb guix, i en un cas una de les cambres va ser decorada amb pintures a la trepa de color mangra, precisament aquella a partir de la qual s'articulaven la resta d'habitacions. Aquestes cambres constaven d'una sola porta d'accés, d'un full, i d'una finestra d'il·luminació, també d'un full, amb un finestró motllurat de fusta, amb un vidre pla i tapa corredissa (fotografia 1).

Els materials

Procedents de l'estrat de rebliment de la cendrera de la cuina (UE 15), datable post quem 1644, donat que s'hi recuperà una moneda, concretament un ardit de Lluís XIV de Barcelona, s'han documentat un conjunt de ceràmiques comunes vidrades en marró (Làmina 3). Es tracta d'una greixonera (CC-15-17), i tres plats foguers d'ala llarga i ala curta respectivament (CC-15-1,2,3), peces que han estat utilitzades totes elles com a cassoles, probablement disposades directament sobre uns fogons de pedra, com semblen indicar les marques del sutge adherit al revers.

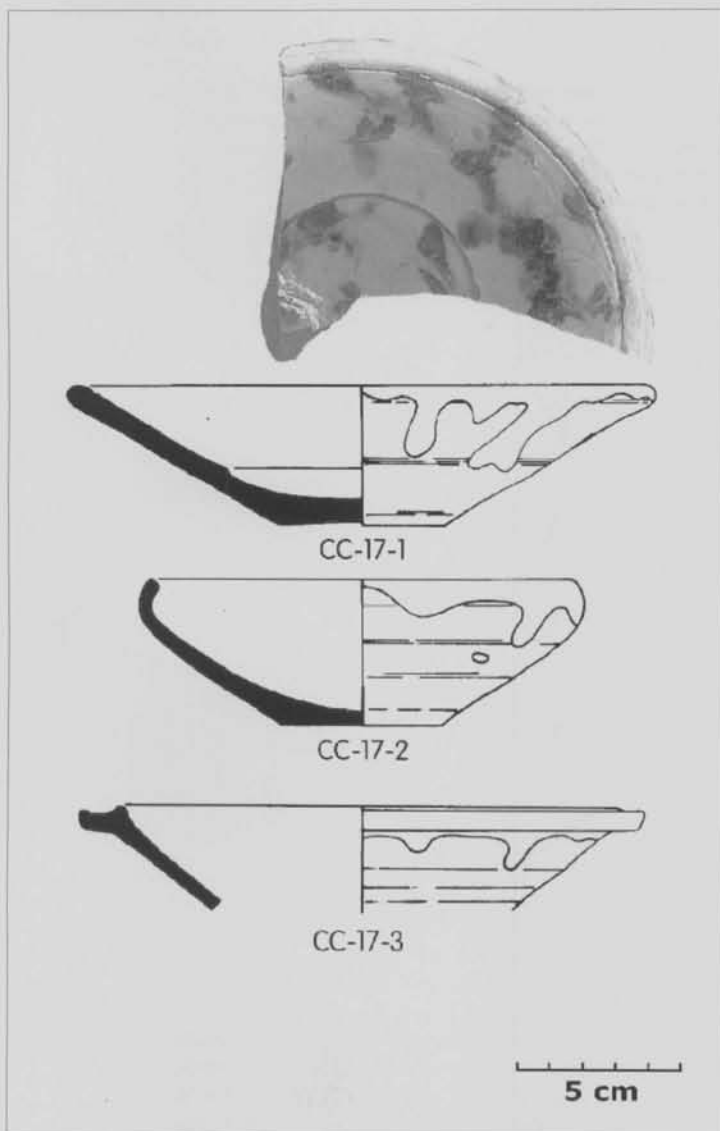
Mes notable és el conjunt de fragments de bols de terrissa en vidrat marró, coneguts a l'àmbit del Vallès, com a "mals de mare" (escudelles) (CC-15-20,21,22,23,24). Aquest tipus de recipient, de cos hemisfèric i vora reentrada, sembla haver estat el més abundant a la comarca entre finals del segle XVII i principis de segle XIX, especialment entre els estaments més pobres. Alguns "mals de mare" ja són presents en estratigrafies de la darrerria del segle XVII i principis del XVIII d'alguns jaciments, com és la rectoria vella de Sant Menna (Sentmenat) (COLL, 1995), i són ben presents en estratigrafies del segle XVIII de la veïna vila de Sabadell (ROIG, 2002). Associat a aquest conjunt de terrissa es van recuperar també tres fragments de vaixel·la blava, concretament un fragment informe de plat blau de la ditada i dos fragments d'escudelles blaves de cercles, la ceràmica més habitual dels contextos ceràmics de la segona meitat del segle XVII.

Un altre petit context el constitueix la UE.17, un estrat de rebliment d'un retall segellat entre els anys 1802 i 1807 (Làmina 4). D'aquest estrat s'han recuperat un plat foguer de reduïdes dimensions (CC-17-3), un mal de mare marró (CC-17-2), ja diferent dels altres esmentats abans, i un plat de terrissa decorada amb aigües policromes, a mena d'un jaspia en verd i vermell, sobre fons carabassat (CC-17-1), molt característic de les estratigrafies de la segona meitat del segle XVIII i d'inicis del segle XIX.

Documentació històrica

Amb aquesta intervenció i gràcies a la documentació conservada referent a la casa i a la família Massaveu, podem determinar que la casa va ser bastida en algun moment de la segona meitat del segle XVII, moment en què apareixen documentats membres d'aquesta família a la baronia de Castellar (VERGÉS, 1974).

A l'inventari del Reial Cadastre de Castellar del Vallès de l'any 1716, trobem esmentades quatre famílies Massaveu, tot i que la resident en aquesta casa és formada per tres persones, "Otra familia que se compone de tres personas, cabeza de casa Jayme Massaveu y su muger, una hija no llega á doce años" (PINYOT, 1985, p. 130). Més tard, al cens de població de José de Pedrajas, de l'any 1723, trobem a "Jayme Masabeu, jornalero, casado y cabeza de familia de edad 50, y Joseph Masabeu hijo del dicho de edad 3" (PINYOT, 1985, p. 149). La casa constava llavors de quatre habitacions, les mateixes que hem identificat durant la lectura arqueològica dels alçats.

Conclusió

L'excavació arqueològica d'aquesta casa urbana, juntament amb l'estudi de paraments i distribució dels espais, ha permès documentar l'estructura i organització d'una casa de cos (5,25 x 14 m) bastida durant la segona meitat del segle XVII. Així, s'han documentat tres fases corresponents a l'època moderna (construcció a la segona meitat del XVII, ampliació a inicis del segle XVIII, i reformes de distribució entre 1802 i 1807).

Consideracions finals

Aquest tipus de casa urbana, la casa de cos, amb unes mides molt estandarditzades (5,25m x 14m = 27pams x 72 pams), és un model corrent en l'arquitectura civil de l'època moderna a Catalunya. En el cas del veïnat de Castellar del Vallès, sabem que gairebé totes les cases documentades en Reial Cadastre de Castellar de 1716 van ser bastides al llarg del segle XVII i inicis del segle XVIII; així de 77 cases registrades al nucli urbà, 25 s'adapten al concepte de casa de cos (dues habitacions a la planta baixa / dues al pis), és a dir el 32,4 % del total. La resta d'edificis es divideixen entre les grans cases urbanes, tipus masia (9 cases, el 11,68%), les cases de planta baixa i pis, amb una sola cambra a ambdós espais (36 cases, el 45,45 %), i les cases ruïnoses o barraques, d'una sola habitació (8 cases, el 10,38%).

Aquest tipus de cases han estat objecte d'estudi detallat a Mataró (CUYÀS, 1994), on les coincidències són notables, tant pel que fa a la metrologia, com a la mateixa distribució dels àmbits d'habitació i dels seus elements. Aquest model arquitectònic generat pels mestres d'obres durant els segles XVI i XVII, malgrat ser el més comú i habitual de les nostres poblacions, és eliminat sistemàticament sense cap mena de registre arqueològic, i no consta encara en cap mena de sistematització general elaborada a partir casos concrets (i no teòrics). Per això, el present estudi vol ser un primer pas per aconseguir-ho.

Bibliografia

COLL, Joan Manuel (1995). *Memòria de l'excavació arqueològica de l'Església Vella de Sant Menna*. Inèdita: Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

CUYÀS, Emmanuel; MANENT, Ramon (1994). *Mataró sota teulada*. Mataró: Editorial Lunwerg.

PINYOT, Joan (1985). *El Reial Cadastre de Castellar del Vallès, 1716*. Castellar del Vallès: Arxiu d'Història.

ROIG, Jordi; ROIG, Albert (2002). *La vila medieval de Sabadell. Dotze anys d'arqueologia a la ciutat (1988-2000)*. Quaderns d'arqueologia, 1. Sabadell: Museu d'Història.

VERGÉS, Antoni (1974). *Història de Castellar del Vallès*. Barcelona: Editorial Montblanch-Martin.